

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

הקהילות היהודיות בארצות האסלאם בראי התקנות - 13719

תאריך עדכון אחרון 19-07-2018

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' ירון בן-נאה

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: aronbn@huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: רביעי, 1000-1100 וגם בתיאום מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

במהלך השנה נבחן את דמותן וחייהן של קהילות יהודיות בארצות האסלאם כפי שאלו משתקפים בתקנותיהן. בין הנושאים שבהם נדון: חיי הקהל וארגונו, מיסוי, מינוי בעלי תפקידים. כן נקרא וננתח תקנות בענייני משפחה, בענייני מוסר, בענייני מסחר וכלכלה. עוד נבחן תקנות של חברות צדקה וחסד, גילדות יהודיות, ושיבות.

מטרות הקורס:

הכרות עם קהילות יהודיות בארצות האסלאם לפני הגעת המודרנה. קריאה ביקורתית של מקורות - רקען של התקנות, מה עומד מאחוריהן, מה ביקשו המתקנים להשיג, מה משמעות הרטוריקה שבהן, ודברים על הפער בין אידיאל (רבני בדרך כלל) לבין מציאות דינמית.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:
לקרוא ולנתח טקסט

דרישות נוכחות (%) :
80

שיטת ההוראה בקורס: קריאה מודרכת של טקסטים - מקורות ראשוניים. התלמידים יקראו מעט על הרקע הרלוונטי לכל נושא שילמד ויידון בכיתה.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

מבוא על חשיבותן של התקנות כיסוד המארגן, מתקן וממשטר את חיי הקהל והציבור, לעיתים אף המשפחה. אופני עריכתן, קבלתן וביטולן. על המקורות, טיבם והבעיות המתודולוגיות: ספרי שו"ת, העתקות, ולעיתים דפים נדפסים. לנושאים פרטניים ראו הסילבוס

חומר חובה לקריאה:

תקנות קהל לסוגיהן, בעיקר מן המאה הט"ז (ארגון והנהגה הקהל ניהול בית הכנסת, יחסים בינקהליים ועוד)
מ. אלון, דרכי היצירה ההלכתית בפתרון של בעיות חברה ומשפט בקהילה, ציון מד (תשל"ט), עמ' 241-264; הנ"ל, מ. אלון, דמוקרטיה, זכויות יסוד ומנהל תקין בפסיקתם של חכמי המזרח במוצאי גירוש ספרד, שנתון המשפט העברי יח-יט (תשנ"ב/ד), עמ' 55-9.
י. בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, ירושלים תשס"ז.
י. הקר, יוצאי ספרד באימפריה העות'מנית במאה הט"ז - קהילה וחברה, מורשת ספרד (ח. בינארט עורך), ירושלים תשנ"ד, עמ' 460-478. (בשינויים קלים &eq; יוצאי ספרד באימפריה העות'מנית

במאות ה-15 - ה-18, הפזורה היהודית הספרדית אחרי הגירוש (הנ"ל ואחרים עורכים), ירושלים
תשנ"ב, עמ' 27-72.

תקנות בענייני מיסים (עבודת משא, משא חיים)

נ. גרינהויז, המיסוי בקהילה היהודית באיזמיר, תל אביב תשנ"ז
י.מ. טולידאנו, תקנות המסים בקושטאדינא בשנת התק"ד ומצב הקהילה אז, שריד ופליט א (תש"ה),
עמ' 27-30.

ע. שוחט, ענייני מיסים והנהגות צבור בקהילות יוון במאה הט"ז, ספונות יא (תשל"א/ח), עמ' שא-שלט.

תקנות הנוגעות לחיים הכלכליים ולגילדות

י. ברנאי וח. גרבר, גילדות יהודיות בקושטא בשלהי המאה הי"ח, מיכאל ז (תשמ"ב), עמ' רו-רכו.
י. בן-נאה, 'צדקה וחסד על גדות הבוספורוס: חברת גמילות חסדים של הקאיקג'יס באסתאנבול',
בתוך: י' הקר וי' הראל עורכים, לא יסור שבט מיהודה: הנהגה, רבנות וקהילה בתולדות ישראל,
מחקרים מוגשים לפרופסור שמעון שוורצפוקס, ירושלים תשע"א, עמ' 101-140.

תקנות חברות צדקה וחסד (מלכו ואמאיריליון)

י.ש. אמאיריליון, חברות צדקה וחסד בשאלוניקי, ספונות טו (תשל"א-תשל"ח), עמ' קה-קלג.
י.ר. מלכו וא. אמאיריליון, ילקוט הסכמות שאלוניקי בלאדינו, ספונות ב (תשי"ח), עמ' כו-ס.
י. בן נאה, בין גילדה לקהל: החברות היהודיות באמפריה העות'מאנית במאות הי"ז-הי"ח, ציון סג
(תשנ"ח), עמ' 277-318.

תקנות של חברות לימוד וחברות קדושות

מ. בניהו, שטרי ההתקשרות שלמקובלי ירושלים, אסופות ט (תשנ"ה), עמ' ט-קכז; שטרי התקשרות
שלמקובלי צפת ומצרים, אסופות ט (תשנ"ה), עמ' קכט-קנט.
ר. מרוז, חברות ר' משה בן מכיר ותקנותיה, פעמים 31 (תשמ"ז), עמ' 40-60.

תקנות, תקנונים ושטרי יסוד של ישיבות בירושלים וערים אחרות

א יערי, תקנות ישיבת כנסת ישראל בחברון, תק"ל, שתי תעודות לתולדות הישוב היהודי בחברון, קרית
ספר כה (תש"ט), עמ' 113-125; הנ"ל, ישיבת פירא, ירושלים ה (תשי"ג), עמ' קפה-רב.
א. שישא, תקנות ישיבת חברים מקשיבים בירושלים, ירושלים ג (תשי"י), עמ' כ-כח.

תקנות בענייני משפחה

ל. בורנשטיין-מקובצקי, תקנות קושטא בירושל וביטויין בחיי החברה בתקופה העות'מאנית, חברה
וקהילה (א. חיים עורך), ירושלים תשנ"א, עמ' 3-23.
מ. שילה, תקנות ירושלים כמעצבות מגדר, אשה בירושלים: מגדר, חברה ודת (ט. כהן וי. שוורץ
עורכים), רמת גן תשס"ב, עמ' 65-77.

תקנות בענייני מוסר

מ. בניהו, תקנות תירי"א, קבץ על יד ס"ח ד (תש"ו), עמ' קצג-רסה.
י. בן-נאה, מיגדר נשי והגבלתו בתקנות בענייני מוסר של יהודי האימפריה העות'מאנית, פעמים
106-105 (תשס"ו), עמ' 127-149.
י. ברנאי, המראה של אירופה: קהילת אזמיר במאות י"ז-י"ט, ירושלים תשע"ד (נספח: תקנות ר"ח
אבולעפיא)
י. תשבי, הנהגות נתן העזתי, אגרות רבי משה זכות ותקנות רבי חיים אבולעפיא בספר 'חמדת ימים',
חקרי קבלה ושלוחותיה, ח"ב, ירושלים תשנ"ג, עמ' 339-364.

תקנות החזקות

מ. בניהו, הסכמות 'חזקת החצרות הבתים והחנויות' בשאלוניקי ופסקיהם של ר' יוסף טאיטאצאק וחכמי דורו, מיכאל ט (תשמ"ה), עמ' נה-קמו.

י. הקר, החברה היהודית בשאלוניקי ואגפיה במאות הט"ו והט"ז, פרק בתולדות החברה היהודית באמפריה העות'מאנית ויחסיה עם השלטונות, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשל"ט (נספחים).

מ. מולכו, תקנת חזקת בתים, חצרות וחנויות בשאלוניקי, סיני כח (תשי"א), עמ' רצו-שיד.

תקנות בענייני מותרות

י. בן-נאה, הסכמות בענייני מותרות ופנאי ופרק בהיסטוריה תרבותית וחברתית של יהודי ירושלים במאה התשע-עשרה, שלם ח (תשס"ט), עמ' 386-427.

הנ"ל, הסכמות קהילת לריסה משנת תר"א, פעמים 130 (תשע"ב), עמ' 175-181.

א. בשן, תקנות להגבלת מותרות - הרקע החברתי הלכתי, הגות ד (תש"ס), עמ' 41-68.

תקנות שונות (תקנות פקידי א"י בקושטא, יחסים עם נכרים, הסכמות ספרים, העתקות ממבחר כ"י)

ש. אסף, לתולדות הקראים בארצות המזרח, ציון א (תרצ"ו), עמ' 251-208.

א. בן-יעקב, ירושלים בין החומות: לתולדות משפחת מיוחס, ירושלים תשל"ז.

א. בן-יעקב, יהודי בבל, מהדורה שניה, ירושלים תשל"ט.

י. בן-נאה, תקנות בלתי ידועות מסלוניקי, ספר מנחם אלון, ירושלים תשע"ח.

מ. בניהו, תקנות תיריאי, קבץ על יד ס"ח ד (תשי"ו), עמ' קצג-רסה.

מ. בניהו, לקורות היהודים בתיריאי, ציון יב (תשי"ז), עמ' 37-48.

י. ברנאי, תקנות ירושלים במאה השמונה-עשרה כמקור להכרת החברה, הכלכלה והפעילות היומיומית של הקהילה היהודית, פרקים בתולדות ירושלים בראשית התקופה העות'מאנית (א. כהן עורך), ירושלים תשל"ט, ע' 271-316.

י.ר. מלכו וא. אמאיריליו, ילקוט הסכמות שאלוניקי בלאדינו, ספונות ב (תשי"ח), עמ' כו-ס.

ד. בנבנשתי וח. מזרחי, מקורות לתולדות קהילת קורפו (תפ"ב-תקמ"ט), ספונות א (תשי"ז), עמ' שג שיד

א.ח. פריימן, תקנות ירושלים, ספר דינבורג, קבץ דברי עיון ומחקר..., י' בער, י' גוטמן ומ' שובה

עורכים, ירושלים תש"ט, עמ' 206-214.

קהילות נוספות (ע"פ התקדמות במשך השנה):

מ. עמאר, תקנות מכנאס/פאס, א-ב, פריס תשע"ב.

מ. עמאר, האירוסין והשידוכין בתקנות ובפסיקה של חכמי מרוקו מהמאה הט"ז ואילך, ממזרח וממערב ח (תשס"ח), עמ' 113-153.

י. אברהמי, פנקס הקהילה היהודית הפורטוגזית בתוניס,

י.מ. טולידאנו, אוצר גנזים.

י. רצהבי, י.י. טובי, א. גימאני (תימן)

חומר לקריאה נוספת:

חומר מבואי לנושא תקנות הקהל:

מ. אלון, המשפט העברי, ח"א-ח"ב, מהדורה שניה, ירושלים תשל"ח.

מ. אלון, למהותן של תקנות הקהל במשפט העברי, מחקרי משפט לזכר א. רוזנטל, ירושלים תשכ"ד, עמ' 1-54.

מ. בניהו, ספרי תקנות ומנהגים של ירושלים, קרית ספר כב (תש"ה), עמ' 262-265.

א. נמדר, פרשנות תקנות הקהל בתשובות הרשד"ם, ממזרח וממערב א (תשל"ד), עמ' 295-331.
א. נמדר, תקנות הקהל: פרוצדורה ונוהלי חקיקה (עפ"י חכמי שאלוניקי במאה הט"ז), מחקרי משפט
ב (תשמ"ב), עמ' 180-203.
א. ריבלין, תקנות צבור וסדרי משפט, המשפט העברי, קובץ שני, תל אביב תרפ"ז, עמ' 95-108;
התור, כרך ה (תרפ"ה), גליונות ו-יא.
נ. רקובר, תקנות קהל (בספריו על המשפט העברי בסדרת 'חוק לישראל', ובספריית המשפט העברי).
י. שציפנסקי, התקנות בישראל, ח"א-ח"ד, ירושלים תשנ"א-תשנ"ג

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :
מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %
הרצאה 0 %
השתתפות 25 %
הגשת עבודה 75 %
הגשת תרגילים 0 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 0 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות: